

qui dum ad Deum conversus peccata sua confiteri non erubuit, huic vulnus in cute fuit: quid enim est peccatorum confessio, nisi quaedam vulnerum ruptio? Sed Lazarus vulneratus cupiebat saturari de micis quae cadebant de mensa divitis; & nemo illi dabat: quia Gentilem quemque ad cognitionem legis admittere superbus ille populus despiciebat; & quia (1) ei verba defluebant de scientia, quasi micæ cadebant de mensa. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 38.)* Canes autem, qui ulcera pauperis lingebant, nequissimi homines sunt, amantes peccata, qui lata lingua etiam laudare non cessant opera mala, quæ in se alius gemens, & confitens detestatur. *Gregorius in hom. (40. ut supra.)* Nonnumquam etiam solent in sacro eloquio per canes prædicatores intelligi, secundum illud *Psal. 67.* „Lingua canum tuorum „ ex inimicis ab ipso. “ Canum etiam lingua vulnus dum lingit curat: quia doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt. Dives autem sepultus est in inferno, in sinum vero Abrahamæ Lazarus ab Angelis ductus est, id est in secretam requiem, de qua veritas dicit *Matth. 8.* „ Multi venient ab oriente, & occidente, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob in regno caelorum; filii autem regni „ ejicientur in tenebras exteriores. “ De longinquo autem ad videndum Lazarum oculus dives levat, quia dum per damnationis suæ supplicia infideles in imo sunt, fideles quoque ante diem extremi iudicii super se in requie attendunt, quorum post gaudia contemplari nullatenus possunt. Longe vero est quod conspiciunt, quia illuc per meritum non attingunt. In lingua autem amplius ardere ostenditur, quia infidelis populus verba legis in ore tenuit, quæ opere servare contempsit. Ibi ergo amplius ardebit ubi se amplius ostendit scire quod facere noluit. Abraham autem filium eum vocat, quem tamen à tormento non liberat; quoniam huius infidelis populi patres, quia multos à sua fide deviasse considerant, eos nulla compulsionem à tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoscunt. *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 38.)* Quinque autem fratres, quos habere dicit in domo patris sui, Judæos (2) significant, qui appellari sunt quinque, quia sub lege detinebantur, quæ per Moysen data est, qui quinque libros conscripsit. *Chrysostomus (hom. de divite.)* Vel habuit quinque fratres, id est quinque sensus, quibus ante servierat; & ideo Lazarus amare non poterat, quia illi fratres non amant paupertatem. Illi te fratres in

hæc tormenta miserunt: salvari non possunt nisi moriantur; alioquin necesse est ut fratres habent cum fratre suo. Sed quid quaris ut mittam Lazarum? *Habent Moysen, & Prophetas.* Moyses, Lazarus pauper fuit, majores divitias esse arbitrans paupertatem Christi, quam divitias Pharaonis. Hieremias in lacum missus pane tribulationis vescitur; & omnes Prophetæ istos fratres docent; sed isti fratres salvari non possunt nisi aliquis ab inferis resurrexerit. Isti enim fratres antequam Christus resurgeret, me ducebant in mortem: ille mortuus est, sed isti fratres resurrexerunt: nunc oculus meus Christum videt, auris eum audit, tactus amplectitur. Ex hoc autem quod diximus, locum determinamus Marcioni, & Manichæo, qui destruant vetus testamentum. Vide ergo quid dicat Abraham. *Si Moysen, & Prophetas non audiunt;* quasi dicat: Bene facis eum qui resurrecturus est expectando; sed in illis Christus loquitur: si illos audies, & illum audietur est. *Gregorius in hom. (40. in Evang.)* Judaicus autem populus, quia Moysi verba spiritaliter intelligere contempsit, ad eum de quo Moyses locutus fuerat, non pervenit. *Ambrosius (Lib. 8. in Lucam cap. de divite.)* Vel aliter. Lazarus est pauper in sæculo, sed Deo dives: neque enim omnis sancta paupertas, aut divitiarum criminosa; sed sicut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat sanctitas. Sive apostolicus aliquis pauper in verbo, locuples in fide, qui veram tenet fidem, verborum infulas non requirit: cui similem illum puto qui cæsus sæpius à Judæis, ulcera sui corporis lambenda quibusdam velut canibus offerebat. Beati canes, in quos ulcerum talium distillat humor, ut impleat cor, quo custodire domum, servare gregem, cavere assuescant lupos. Et quia panis verbum est, fides autem verbi est; micæ velut quedam dogmata fidei sunt, mysteria scilicet Scripturarum. Ariani autem, qui societatem potentie regalis affectant, ut impugnent Ecclesie veritatem, nonne tibi videntur in quadam purpura, & bysso jacere; qui cum pro veris fucata defendant, divitibus abundant sermonibus? Dives hæresis Evangelia multa composuit; & pauper fides hoc solum Evangelium tenuit quod accepit. Dives Philosophia plures sibi deos fecit, pauper Ecclesia unum Deum novit: nonne illa videntur (3) egenæ divitiæ, & redundare paupertas? *Augustinus de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 38.)* Aliter etiam intelligi potest illa narratio, ut Lazarus Dominum significare accipiamus jacentem ad januam illius divitis, qui

(1) Al. ea. Omittitur utrumque à Nicolajo. (2) Al. significavit, item significat. (3) Forte egere.

se ad aures superbissimas Judæorum incarnationis humilitate deiecit, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, id est quarens ab eis vel minima opera justitiæ, quæ suæ mensæ, id est suæ potestati, per superbiam non usurparent: quæ opera quamvis minima, & sine disciplina perseverantiæ vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera, passiones sunt Domini; canes qui ea lingebant Gentes sunt, quos immundos Judæi dicebant; & tamen passio-

nes Domini in sacramentis corporis, & sanguinis ejus per totum jam orbem suavitæ devotissima lambunt. Sinus Abraham intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus, quo eum portatum ab Angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris accessit, Angeli annuntiaverunt discipulis. Cetera secundum superiorem expositionem accipi possunt: quia secretum Patris bene intelligitur ubi etiam ante resurrectionem justorum animæ vivunt cum Deo.

CAPUT XVII.

(a) **E**T ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala. Væ autem illi per quem veniunt: utilis est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.

(b) Attendite vobis. Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & si poenitentiam egerit, dimitte illi: & si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te dicens, Poenitet me; dimitte illi.

(c) Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.

(d) Quis autem vestrum habens servum arantem, aut pascentem boves, qui regressus de agro dicat illi. Statim transe, & recumbe; & non dicat: Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi, donec manducem, & bibam; & post hæc tu manducabis, & bibes? Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus.

(e) Et factum est, dum iret Jesus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galilæam: & cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi: qui steterunt à longe, & levaverunt vocem, dicentes: Jesu præceptor, miserere nostri. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est dum irent, mundati sunt. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum: & cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens; & hic erat Samaritanus. Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui redderet, & daret gloriam Deo nisi hic alienigena. Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.

(f) Interrogatus autem à pharisæis, Quando veniet regnum Dei? respondens eis dixit: Non veniet regnum Dei cum observatione, neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic: ecce enim regnum Dei intra vos est.

(g) Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis. Et dicam vobis, Ecce hic, & ecce illic. Nolite ire, neque sedetis. Nam sicut fulgur coruscans de sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt fulget: ita erit Filius hominis in die sua. Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac.

(h) Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit & in diebus Filii hominis. Edebant, & bibebant, uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes. Similiter sicut factum est in diebus Lot. Edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, & ædificabant; qua die autem exiit Lot à Sodomis, pluit ignem, & sulphur de cælo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die Filius hominis revelabitur.

(i) In illa hora qui fuerit in tecto, & vasa ejus in domo, non descendat tollere illa; & qui in agro, similiter non redeat retro. Memores estote uxoris Lot. Quicumque quaesierit animam suam salvam facere, perdet illam; & quicumque perdidit illam, vivificabit eam.

(k) Dico autem vobis: In illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, & alter

alter relinquetur. Duæ erunt molentes in unum: una assumetur, & altera relinquetur. Duo in agro: unus assumetur, & alter relinquetur. Respondentes dicunt illi, Ubi Domine? Qui dixit illis: Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquila.

(a) **Theophylactus** (in princ. Comm. in cap. 17. Luc.) Quia pharisæi existentes avari convitiabantur Christo de paupertate prædicanti, induxit parabolam divitis, & Lazari. Deinde cum discipulis confert de pharisæis, indicans eos schismaticos, & divinæ viæ impeditores esse: unde dicitur: *Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala, idest impedimenta bonæ, & Deo placitæ conversationis.* (a) **Chrysostomus**. Sunt autem duplicia scandala, quorum hæc quidem divinæ gloriæ refragantur, hæc vero prodeunt solum ad irrogandum fratribus impedimentum: nam excogitationes hæresum, & quicumque contra veritatem fit sermo, divinæ gloriæ refragantur. Non tamen ad præsens memorari videntur huiusmodi scandala, sed magis ea quæ contingunt inter amicos, & fratres; sicut jurgia, detractioes, & huiusmodi: unde postea subdit: *Si peccaverit in te frater tuus. Theophylactus* (super *Necessè est ut veniant scandala.*) Vel dicit, quod necessè est emergere multa prædicationis, & veritatis obstacula, sicut pharisæi impediabant Christi prædicationem. Querunt autem aliqui: Si necessè est ut veniant scandala, cur Dominus arguit scandalorum auctorem? sequitur enim: *Væ autem illi per quem veniunt*: quicquid enim parit necessitas veniale est. Sed attende, quod necessitas ista ex libero arbitrio sortitur originem. Videns enim Dominus qualiter homines innituntur malo, nec proponunt aliquid boni, dixit quod quantum est ex consequentia eorum quæ videntur, necessè est contingere scandala: sicut si medicus videns quemquam mala diæta utentem, dicat, Necessè est hunc ægrotare; & ideo inducenti scandala væ dicit, & penam ei comminatur, dicens: *Utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, & projiciatur in mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis.* *Beda* (cap. 67.) Secundum morem provincie Palæstina loquitur; cum majorum criminum apud veteres Judæos fuerit pœna ut in profundum ligato saxo demergerentur. Et revera utilius est innoxium pœna, quamvis atrocissima temporalis tamen, vitam finire corpoream, quam fratri nocentem mortem animæ mereri perpetuam. Recte autem qui scandalizari potest, pusillus appellatur: qui enim magnus est, quod-

(1) *Al.* subjacet, item subjecit.

EX EDIT. P. NICOL. (a) *Cyriillus* in Catena Græc. PP. non *Chrysostomus*, ut præcedentes edit. notabant, cum nihil tale apud illum occurrat. Refert autem ut ex *Cyriillo* loquente in Catena septuaginta quinque Græc. PP.

cumque viderit, quodque passus fuerit, non declinat à fide. In quantum ergo sine peccato possumus, evitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur scandalum, quam veritas relinquatur. *Chrysostomus*. Per scandalizantis autem penam bravium salvantis addisce: nisi enim unius animæ salus esset sibi nimium curæ, non comminaretur scandalizantibus tantam penam.

(b) *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de venia larg.) Post divitem qui cruciatur in pœnis, (1) subjicit præceptum veniæ largiendæ his qui se ab errore convertunt, ne quem desperationem non revocet à culpa: unde dicitur: *Attendite vobis. Theophylactus* (ubi supra.) Quasi dicat: Necessè est scandala contingere, non tamen necessarium est vos perire, si peccaveritis; sicut non est necessè oves perire lupo veniente, si vigilet pastor. Et quoniam multæ sunt scandalizantium differentie: quidam enim sunt insaniabiles, quidam sanabiles: ideo subjungit: *Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum; & si penitentiam egerit, dimitte illi.* *Ambrosius* (ubi supra.) Ut neque difficilis venia, nec remissa sit indulgentia; neque austeria percellat invectione, vel connivencia non invitet ad culpam: unde & alibi dicitur, *Math. 18.* „Corripe ipsum inter te & ipsum solum:“ plus enim proficit amica correctio quam accusatio turbulenta. Illa pudorem incutit, hæc indignationem movet. Servetur potius quod prodi metuar qui monetur: bonum quippe est ut amicum magis te qui corripitur credat, quam inimicum: facilius enim consiliis acquiescit quam injuriæ succumbitur. Infirmus custos diurnitatis est timor, pudor autem bonus magister officii: qui enim metuit reprimatur, non emendatur. Pulchre autem posuit, *Si peccaverit in te*: non enim est æqua conditio in Deum hominemque peccare. *Beda* (cap. 67. in Luc.) Intuendum est autem, quia non passim peccanti dimittere jubet, sed penitentiam agenti: hoc enim ordine scandala declinare possumus, si nullum lædamus, si peccantem zelo justitiæ corripimus, si penitentem misericordiæ viscera pandimus. *Theophylactus*. Sed quæret aliquis: Si cum pluries indulerim fratri, iterum sit nocivus, quid

quid agendum est secum? Ideo quæstioni huic respondens subdit: *Et si septies in die peccaverit in te, & septies in die conversus fuerit ad te dicens, Pœnitæ me; dimitte illi.* *Beda* (ubi supra.) Septenario numero non veniæ dandæ terminus ponitur, sed vel omnia peccata dimittenda, vel semper penitentem dimittendum præcipitur: solet enim sepe per septem, cuiusque rei, aut temporis universitas indicari. *Ambrosius* (cap. de venia largiendæ.) Vel quia septima die requievit Deus ab operibus suis, post hebdomadam istius mundi requies nobis diuturna promittitur, ut quemadmodum mala istius mundi opera cessabunt, ita etiam vindictæ severitas conquiescat.

(c) *Theophylactus* (super *Adauge nobis fidem.*) Audientes discipuli Dominum de quibusdam arduis differentem, puta de paupertate, & scandalis evitandis, petunt sibi fidem augeri, per quam possent paupertatem sequi: nihil enim adeo cultum suggerit paupertatis, sicut credere, & sperare in Domino: & ut per fidem scandalis valeant resistere: unde dicitur: *Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem.* *Gregorius* 22. Mor. (a) Utque jam accepta per initium fuerat, quasi per augmentum graduam ad perfectionem veniret. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 39.) Potest quidem intelligi hanc fidem sibi augeri potuisse qua creduntur ea quæ non videntur; sed tamen dicitur etiam fides rerum, quando non verbis, sed ipsis rebus præsentibus creditur quod futurum est; cum jam per speciem manifestam se contemplandum præbebit sanctis ipsa Dei Sapiencia, per quam facta sunt omnia. *Theophylactus* (super *Et habueritis tantam fidem.*) Dominus autem ostendit eis quod bene pererent, & (1) quod credere deberent constantem, ostendens eis quod fides multa potest: unde sequitur: *Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare; & obediet vobis.* Duo magna concurrunt in idem, transposito radicati in terra, & plantatio in mari: quid enim in undis plantatur? per quæ duo virtutem fidei manifestat. *Chrysostomus* (homil. 58. in Matth. à med.) Mentionem autem facit sinapis, quia ejus granum, etsi sit parvum quantitate, est tamen potestate virtuosius omnibus. Insinuat igitur quod mi-

(1) *Al.* deest quod. (2) *Al.* retro. (3) *Al.* præsentissima.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Cap. 14. vel in antiquis codd. cap. 21. super illud *Job* 31. *Per singulos gradus meos pronuntiabo.* (b) Nempe ad illa verba ex cap. 13. vers. 11. *Si habueris omnem fidem, &c.* (c) In Catena Græcorum PP. Notat ex illa *Corderius*, nec ullum certum locum indicat, qui nec ullus occurrat; adeoque putari debet sumptum ex illius Commentario in hunc locum, qui nunc non extat, ut & ibi *Theophylactus* habet.

nimum suæ fidei magna potest. Si autem morum non transposuerunt Apostoli, non calumnieris: non enim dixit, Transferetis, sed Transferre poteritis; sed noluerunt, quia opus non erat, cum majora fecerint. (Hom. 32. in Epist. 1. ad Corinth.) (b) Quæret autem aliquis: Quomodo Christus dicit minimam partem esse fidei, quæ morum, vel mentem potest transponere, cum Paulus dicat, hanc esse omnem fidem quæ montes transfert? Dicendum igitur est, quod Apostolus attribuit toti fidei mentem transponere, non tamquam tota fides solum hoc possit, sed quia hoc carnalibus magnam videbatur propter eminentiam corporis. *Beda* (cap. 58. in Luc.) Vel fidem perfectam Dominus hic grano sinapis comparat, eo quod sit in facie humilis, & in pectore fervens. Mystice autem per moram, quæ colore sanguineo fructus, & virgula rubent, Evangelium crucis exprimitur, quæ per fidem Apostolorum de gente Judæorum, in qua velut in stirpe generis tenebatur, verbis prædicationis eradicata, & in mare Gentium plantata est. *Ambrosius* (Lib. 8. de virtute fidei.) Vel hoc dicitur quando fides spiritum excludit immundum: nam fructus mori primo albet in flore qui inde jam formatus erucilat, maturitate nigrescit. Diabolus quoque ex albeni angelicæ flore naturæ, & potestate rutilanti, prævaricatione dejectus, (2) retro inhorruit odore peccati. *Chrysostomus*. (c) Morum etiam diabolo aptabis: nam sicut mori frondibus vermes aluntur, sic diabolus per cogitationes exortas ab eo, alit nobis vermen perpetuum. Sed hanc morum potest fides ab animabus nostris evaluere, & in abyssum demerere.

(d) *Theophylactus* (hoc loco.) Quia fides proprium possessorem facit divinorum mandatorum observatorem, vivificis enim exornans operibus, exinde videbatur hominem incurere posse superbie vitium: unde præmonuit Dominus Apostolos, ne superbiam in virtutibus suis, per exemplum conveniens, dicens: *Quis autem vestrum habens servum arantem, aut boves pascentem, qui regressi de agro dicat illi: Statim transi, & recumbe?* *Augustinus* de quæst. Evang. (lib. 2. quæst. 39.) Vel aliter. Hanc ergo fidem (3) præsentissimæ veritatis plerique non intelligentibus videri potest Dominus discipulis suis non ad id quod petierant respon-

R 3 dif

diffic. Difficile autem mihi apparet; nisi intelligamus ex fide in fidem, id est ex fide ista, qua ministratur Deo, in eam significasse transferri ubi fruuntur Deo. Angebitur enim fides cum primo verbis predicantibus, deinde rebus apparentibus creditur; sed illa contemplatio summam quietem habet, quae in aeterno Dei regno retribuitur. Summa vero quies illa praerimum est iustorum laborum, qui in Ecclesiae administratione peraguntur: & ideo quamvis in agro uret servus, aut pascat, hoc est in vita seculari vel terrena verset negotia, vel stultis hominibus tamquam pecoribus serviat, opus est ut post illos labores domum veniat; hoc est, Ecclesiae societur. *Beda* (cap. 58. super *Qui regressus de agro*) Vel servus de agro egreditur, cum intermisso ad tempus opere praedicandi, ad conscientiam (1) doctorem recurrit, sua secum acta, vel dicta retractans; cui non statim Dominus dicit, *Transi*, de hac vita mortali, *recumbe*; id est in aeterna sede beatae vitae refovere. *Ambrosius* (cap. de virtute fidei) Intellegitur enim quis nullas recumbit nisi ante transferit. Denique & Moyses ante transivit, ut magnum visum videret. Sicut ergo tu non solum (2) non dicis servo tuo, *Recumbe*, sed exis ab eo aliud ministerium; ita nec in te patitur Dominus unius usum esse operis, & laboris: quia dum vivimus debemus semper operari: unde sequitur: *Et non dicat ei: Para quod cenam, & praecinge te, & ministra mihi, donec manducem, & bibam.* *Beda* (cap. 58. a nied.) Jubeat parari quod cenet, hoc est post laborem apertae locutionis humilitatem quoque considerationis propriae exhibere: tali cena Dominus pacis desiderat. Praecingi autem est mentem humiliatam ab omnibus fluctuantium cogitationum sinibus, quibus operum gressus impediti solet, constingere: nam qui vestimenta praecingit, hoc agit ne incidens involvatur ad lapsum. Ministrare vero Deo, est absque gratiae ejus auxilio nihil virium (3) haberi profiteri. *Augustinus* de Quaest. Evang. (Lib. 2. q. 39.) Ministrantibus etiam, hoc est evangelizantibus servis suis, manducat, & bibit Dominus confessionem, & fidem Gentium.

Sequitur: *Et post hoc tu manducabis, & bibes.* *Beda* (cap. 58.) Quasi dicat: Postquam tuae praedicationis opere delectatus, tuque compunctionis epulis fuero relectus, tunc demum transiens, & aeternis mœx sapientiae dapibus in

(1) Al. doctor. (2) Al. omittitur non. (3) Al. habenti. (4) Al. pacificatus in utroque transit.

(5) Melius forte habet P. Nicolai in unum noytm hominem. Ex edit. P. Nicol. (a) Ex Chrysostomo notat Antuerpiensis editio, Parisiensis autem anterior notabat ut hic; ultra verius non occurrit, nec in Cat. Græc. PP. à Corderio indicatur. (b) In Cat. Græc. PP.

aeternam reficietis. *Cyrillus*. (a) Docet autem Dominus quod jus potestatis dominicae quasi debitam subjectionem requirit à famulis, cum subdit: *Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quae sibi imperaverat? Non puto.* Per hoc morbus superbiae tollitur. Quid superbis? ignoras quod si non perfolvis debitum, periculum imminet; si vero perfolvas, nullam gratiam facis? secundum illud Pauli 1. Corinth. 4. „ Si evangelizavero, non est mihi gloria, „ necessitas enim mihi est: vae mihi si non „ evangelizavero. „ Considera ergo, quod qui apud nos dominantur, non referunt gratias, cum aliqui subditorum statuta sibi profecuntur obsequia; sed ex benevolentia saepius suorum provocantes affectum, majorem eis appetitum serviendi aggenerant. Sic & Deus petit quidem à nobis famulatum jure servitii; verum, quia clemens, & bonus est, honores laborantibus pollicetur; & supereminet sudoribus subditorum benevolentiae magnitudo. *Ambrosius* (Lib. & cap. ut supra.) Non ergo te jactes, si bene servisti, quod facere debuisti. Obsequitur sol, obtemperat luna, serviunt Angeli; & nos ergo non à nobis laudem exigamus. Unde concludens subdit: *Sic & vos, cum omnia feceritis, dicite: Quia servi inutiles sumus quod debuimus facere, fecimus.* *Beda* (cap. 78. in Luc.) Servi quidem, quia pectio empti; inutiles, quia Dominus „ bonorum nostrorum „ non indiget: „ Plal. 15. vel „ quia non sunt „ condigne passionis hujus temporis ad futuram gloriam. „ Rom. 8. Hæc igitur est in hominibus fidei perfectio, si omnibus quae sunt præcepta impletis, imperfectio esse se noverint.

(c) *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. De virtute fidei, in fine illius.) Post prædictam parabolam reprehenduntur ingrati; dicitur enim: *Et factum est, dum iret Jesus in Hierusalem, transibat per mediam Samariam, & Galileam. Titus.* Ut ostendat quod Samaritani quidem benevoli, Judæi vero prædictis beneficiis sunt ingrati: erat enim discordia inter Samaritanos & Judæos: quam ipse quasi (4) pacificans inter utroque transit, ut utroque compingat (5) in unum nomen hominis. *Cyrillus*. (b) Deinde suam gloriam Salvator manifestat, attrahens ad fidem Israel: unde sequitur: *Et cum ingrederetur quoddam castellum, accurrerunt ei decem viri leprosi, ab urbibus, & oppidis expulsi, & quasi immundi ritu legis Moisaicæ. Titus.* Con-

ver-

versabantur autem ad invicem, quia fecerat eos unanimes communitas passionis, & praesolabantur transitum Jesu, solliciti donec advenirent Christum viderent: unde sequitur: *Qui steterunt à longe: eo quod lex Judæorum lepram immundam judicat; lex autem evangelica non externam, sed internam asserit esse immundam. Theophylactus.* A longe ergo stabant quasi verecundantes de immunditia quae eis imputabatur: putabant enim quod Christus eos fastidiret ad modum aliorum. Sic ergo (1) astiterunt loco; sed facti sunt proximi deprecando: „ prope enim est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate: „ Psalm. 145. unde sequitur: *Et levaverunt vocem, dicentes: Jesu præceptor misere nostri, Titus.* Dicunt nomen Jesu, & lucrificanti rem: nam Jesus interpretatur Salvator: dicunt, *Misere nobis*, propter experientiam virtutis ejus; neque arguentur penitentes, neque animum, sed ut aspectum corporis sanum obtineant. *Theophylactus* (super *Jesu misere nostri*). Nec simpliciter obsecrant eum, nec rogant eum ut mortalem: vocant enim eum præceptorem, id est Dominum, quo peene videtur hunc opinari Deum. At ipse jubet illis ut ostenderent se sacerdotibus: unde sequitur: *Quos ut vidit, dixit: He, ostendite vos sacerdotibus: Ipsi enim experiebantur si mandati forent à lepra, vel non. Cyrillus.* (a) Lex etiam mandatos à lepra jubebat offerre sacrificium causa purgationis. *Theophylactus.* Jube ergo eis ut irent ad sacerdotes, nihil aliud innuebat nisi quod debebant curari: unde sequitur: *Et factum est, dum irent mandati sunt. Cyrillus.* (b) In quo Judæorum pontifices æmuli gloriæ ejus cognoscere poterant quod inopinatum, & mirifice sanati sunt, concedente Christo eis salutem. *Theophylactus* (super *Unus ex illis reversus est*). Cum autem decem essent, novem, qui Israelitæ erant, ingrati fuerunt; sed alienigena Samaritanus reversus, voces emittebat benignas: unde sequitur: *Unus autem ex illis ut vidit quia mundatus est, regressus est cum magna voce magnificans Deum. Titus.* Dedit autem ei appropinquandi fiduciam suscepta purgatio: unde sequitur: *Et cecidit in faciem suam ante pedes ejus, gratias agens, ex procubitu, & supplicatione fidem suam simul cum benevolentia pandens.*

Sequitur: *Et hic erat Samaritanus. Theophylactus.* Hinc poterit quisquid conjicere quod nihil impedit quemquam placere Deo, etsi de genere prophano processerit, dummodo bonum

gerat propositum. Nullus etiam natus ex sanctis superbiat: novem enim qui Israelitæ erant, ingrati fuerunt: unde sequitur: *Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mandati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Titus.* Per hoc ostenditur quod prompior ad fidem erant alienigenæ: lentus enim erat ad fidem Israel: unde subditur: *Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit. Augustinus* de Quaest. Evang. (Lib. 2. quaest. 40.) Myitice autem leprosi intelligi possunt quia scientiam veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris: non enim abscondunt imperitia suam, sed pro summa peritia profertur in lucem, & jactantiam sermonis ostendunt. Coloris quippe vitium lepra est: vera ergo falsis inordinate permixta in una disputatione, vel narratione hominis, tamquam in unius corporis colore apparentia, significant lepram, tamquam veris, falsisque colorum (2) fucus humana corpora varientem, atque maculantem. Hi autem tam vitandi sunt Ecclesiae ut, si fieri potest, longius remoti magno clamore Christum interpellent. Quod autem præceptorem eum invocaverunt, satis puto (3) significari vere lepram falsam esse doctrinam, quam bonus præceptor (4) abstergat. Nullum autem eorum quibus hæc corporalia beneficia Dominus præstitit, inventur misisse ad sacerdotem nisi leprosus. Sacerdotium enim Judæorum figura fuit sacerdotii quod est in Ecclesia. Cetera autem vitia per seipsum interius in conscientia Dominus sanat, & corrigit; doctrina vero vel imbuendi per sacramenta, vel catechizandi (5) per sermonem potestas Ecclesiae tributa est. Qui dum irent, mandati sunt: quia Gentiles, ad quos venerat Petrus, nondum accepto baptismatis sacramento, per quod spiritualiter ad sacerdotes pervenitur infusione Spiritus Sancti (6) mandati declarantur. Quique ergo in Ecclesiae societate doctrinam integram, veramque assequitur, eo quod manifestetur, varietate mendaciorum tamquam lepra caruisse, (7) & tamen ingratus Deo mandatorum suo gratiarum agendarum pia humilitate non prosternitur, similis est illis de quibus dicit Apostolus Rom. 1. quod „ cum Deum cognovissent, „ non ut Deum magnificaverunt, aut gratias „ egerunt. Ideo tales in novenario numero tamquam imperfecti remanebunt: novem enim indigent uno ut quadam unitatis forma coagulentur, ut decem sint. Ille autem qui gratias

(1) Idem corrigit procul steterunt (2) Al. locis. (3) Al. omittitur significari. (4) Al. absterget. (5) Nicolai legit per sermonem sonantem (6) Al. deest mandati. (7) Al. hic tamen. Ex edit. P. Nicol. (a) In eadem Catena (b) Ibid.

tias egit, unice Ecclesie significatione approbatus est. Et quia illi erant Judei, amississe per superbiam declarati sunt regnum caelorum, ubi maxime unitas custoditur. Iste vero, qui erat Samaritanus, quod interpretatur custos, illi à quo accepit tribuens quod accepit, secundum illud Psal. 58. „Fortitudinem meam „ad te custodiam,“ unitatem regni humiliter devotione servavit. *Beda* (cap. 69. in Luc.) Cedit autem in faciem, quia ex malis quae se perpetrasse meminit, erubescit: qui surgere, & ire praecipitur: quia qui infirmitatem suam cognoscens humiliter jacet, per divini verbi consolationem ad fortia opera proficere jubetur. Si autem fides salvum fecit eum qui se ad agendas gratias inclinavit, ergo perfidia perdidit eos qui de acceptis beneficiis Deo dare gloriam neglexerunt: quapropter fidem per humilitatem augere debent, sicut in parabola superiorum decernitur, ita hic ipsis rebus ostenditur.

(f) *Cyillus* (a) Cum Saluator in sermonibus quos ad alios dirigebat, frequenter regnum Dei meminisset, ob hoc pharisaei eum deridebant: unde dicitur: *Interrogatus autem à pharisaeis, Quando venit regnum Dei?* quasi irrisorie dicerent: Antequam veniat de quo loqueris, mors crucis te occupabit. Dominus autem patientiam ostendens, increpatus non increpat: sed potius malos existentes suo non dedignatur responso: sequitur enim: *Respondite eis: & dixit: Non venit Regnum Dei cum observatione*; quasi dicat: Non queritis de temporibus quibus iterum instabit tempus regni caelorum. *Beda* (cap. 70. in Luc.) Illud enim tempus neque ab hominibus, neque ab Angelis potest observari, sicut tempus incarnationis Prophetarum veteris, & Angelorum est manifestatum patris: unde subdit: *Neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic. Vel aliter. Interrogant de tempore regni Dei, quia, sicut infra dicitur, existebat quod veniente Hierosolymam Domino, confestim regnum Dei manifestaretur: unde Dominus respondet, quod regnum Dei non venit cum observatione.* *Cyillus* (b) Solum autem ad utilitatem consilii hominis esse fatetur illud quod subditur: *Ecce enim regnum Dei intra vos est; id est, in vestris affectibus, & in potestate vestra id capere: potest enim quilibet homo iustificatus per fidem Christi, & virtutibus ornatus regnum obtinere caelorum.* *Gregorius Nazianzenus*. (c) Vel forsitan regnum nobis insitum dicit in-

ditam animabus nostris laetiam per Spiritum Sanctum: ea enim est velut imago, & arrha perennis laetitia, quia in futuro saeculo sanctorum animae gaudent. *Beda*. Vel regnum Dei seipsum dicit intra illos positum, hoc est in cordibus eorum per fidem regnantem.

(g) *Cyillus*. (d) Quia Dominus dixerat: *Regnum Dei intra vos est*: voluit discipulos esse paratos ad patientiam, ut effecti strenui intrare valeant regnum Dei. Praedicit ergo eis, quod antequam de caelo veniat, in fine saeculi persecutio irruet super eos: unde dicitur: *Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideratis videre unum diem Filii hominis, & non videbitis*; significans quod tanta erit persecutio, quod unum diem eius videre cupiant; illius scilicet temporis quo adhuc conversabantur cum Christo. Sane Judaei Christum multis angustiaverant improprie, & injuriose; sed in comparatione malorum majorum, minora eligenda videntur. *Theophylactus*. (super *Venient dies*. Tunc enim absque solitudine vivebant, Christo eos procurante, & protegente; sed futurum erat quando Christo absente traderentur periculis, ad Reges, & Principes ducti; & tunc tempus primum cuperent quasi tranquillum. *Beda* (cap. 70. in Luc.) Vel diem Christi dicit (1) regnum Dei, quod speramus futurum; & bene dicit unum diem, quia in illa beatitudinis gloria tenebrarum interruptio nulla est. Bonum ergo est diem Christi desiderare. Nec tamen magnitudine desiderii nobis somnia fingere debemus, quasi insit diem Domini: unde sequitur: *Et dicent vobis: Ecce hic, ecce illic: nolite ire, neque scietimini.* *Eusebius*. (e) Quasi dicat: Si adveniente Antichristo, fama de eo voleat quasi apparuerit Christus, non egrediamini, neque sequamini: nam impossibile est eum qui semel in terra visus est, iterum in angulis terrae conversari. Erit igitur hic de quo dicitur, non verus Christus: manifestum enim signum secundi adventus Salvatoris nostri hoc est quod subito totum orbem claritas ejus adveniens replebit: unde sequitur: *Nam sicut fulgur coruscans de sub caelo, in ea qua sub caelo sunt fulget; ita erit Filius hominis in die sua.* Non enim apparebit super terram ambulans, sicut quidam homo communis; sed universaliter irradiabit, ostendens cunctis jubar propriae deitatis. *Beda*. Et pulchre ait, *Coruscans de sub caelo*: quia iudicium sub caelo, hoc est in aëris medio, geretur, secundum illud Apostoli 1. Thess. 4. „Simul rapiemus cum illis in nubibus obiam „Christ-

„Christo in aëra.“ Si autem Dominus in iudicio sicut fulgur apparebit, nullus tunc in sua mente latere permittitur: quia ipso iudicis fulgore penetratur. Porro autem haec Domini responsio & de illo ejus adventu quo quotidie venit in Ecclesiam accipi. Instant enim saepe haeretici turbaverunt Ecclesiam, dicendo in suo dogmate fidem Christi manere, ut fideles illorum temporum desiderarent Dominum, vel uno die, (1) si fieri posset, redire ad terras, (2) ut per seipsum quomodo se habeat fidei veritas, intimaret. *Et non videbitis*, inquit: quia non est opus corporali visione Dominum reddere: quia semel per univesum mundum Evangelii vigorem exhibuit. *Cyillus*. (a) Opinabantur autem discipuli quod vadens Hierosolymam statim ostenderet regnum Dei. Hanc igitur opinionem refecans, notum facit eis quod primo decebat eum salubrem passionem sufferre, deinde ad Patrem ascendere, & desuper fulgere, ut orbem terrarum in iustitia iudicet: unde subdit: *Primum autem oportet illum multa pati, & reprobari à generatione hac.* *Beda*. Generationem non tantum Judaeorum, verum, etiam omnium reproborum appellat; à quibus etiam nunc Filii hominis in corpore suo, hoc est in Ecclesia, multa patitur, & reprobat. Insuper autem de sua passione, loquens de gloria sui adventus, ut dolorem suae passionis, spe promissae clarificationis mitigarent, simulque seipsum pararent, si gloriam regni diligerent, mortis non horreter periculum.

(h) *Beda* (cap. 70. super *Sicut in diebus Noe*.) Adventum Domini quem fulguri citrotransvolanti comparaverat, nunc comparat diebus Noe, & Lot, quando repentinus mortalibus supervenit interitus: unde dicitur: *Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit in die Filii hominis.* *Chrysostomus*. (b) hom. 78. in Mat. Quia enim tunc non crederunt comminatoriis verbis, passi sunt repente reale (3) iudicium. (c) Eorum autem incredulitas ex anima lenta procedebat: nam quaecumque vult aliquis, & intendit, ea etiam expectat: unde sequitur: *Edebant, & bibebant: uxores ducebant, & dabantur ad nuptias usque in diem qua intravit Noe in arcam; & venit diluvium, & perdidit omnes.* *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de eo quod in hora adventus Domini, &c.) Bene causam diluvii de nostris asserit processisse peccatis: quia Deus malum non creavit, sed nostra sibi merita reperierunt: non quia conjugia damnentur, neque enim alimenta damnantur, cum in istis

successionis, in illis naturae subsidia sint: sed in omnibus modis queritur: quicquid enim abundantius est, à malo est. *Beda* (cap. 70. in Luc.) Mystice autem Noe arcam aedificat, cum Dominus Ecclesiam de Christi fidelibus quasi lignis laevigatis adunando construit: quam perfecte consummatam ingreditur, cum hanc in die iudicii praesentia suae visionis aeternus habitator illustrat. Sed cum arca (4) aedificatur, iniqui luxuriantur; cum vero intratur, intereunt: quia qui sanctis hic certantibus insultant, eis illic coronatis aeterna damnatione plecentur. *Eusebius*. (d) Quia vero usus est Dominus exemplo diluvii, ne putaret aliquis futurum diluvium ex aqua, utitur secundo exemplo Lot, docens modum perditionis impiorum, quod igne dimisso caelitus superveniet impiis ira Dei: unde subditur: *Similiter sicut factum est in diebus Lot: edebant, & bibebant, emebant, & vendebant, plantabant, & aedificabant.* *Beda* (super *Sicut in diebus Lot*.) Praeternisso illo infando Sodomorum scelere, sola ea quae levia, vel nulla putari poterant delicta commemorat: ut intelligas illicita quali poena feriuntur, si licita immoderatus acta igne, & sulphure puniuntur: sequitur enim: *Qua die autem exiit Lot à Sodoma, pluit ignem, & sulphur de caelo, & omnes perdidit.* *Eusebius*. (e) Non prius dixit ignem caelitus decurrere super impios Sodomorum quam Lot exisset ab eis; sicut & diluvium non prius terrae incolas perdidit quam Noe arcam intrasset: quia quandi Noe, vel Lot conversabantur cum impiis, Deus non irrogabat iram, ne una cum peccatoribus deperirent; volens autem eos perdere, subtraxit iustum. Sic & in consumatione saeculi non prius erit finis quam omnes iusti sint emoti ab impiis: unde sequitur: *Secundum hoc erit qua die Filius hominis revelabitur.* *Beda* (ubi supra.) Quia qui interim non apparet omnia videt, tunc apparet omnia iudicabit; apparebit autem iudicaturus eo maxime tempore quo cunctos iudiciorum ejus oblitus, huic saeculo conspexerit esse mancipios. *Theophylactus*. Postquam enim veniret Antichristus, homines sicut lascivi, dediti enormibus vitiis, secundum illud Apostoli 2. Tim. 3. „Voluptatum amatorum magis quam Dei.“ Si enim Antichristus est cujuslibet peccati habitaculum, quid aliud inferret misero tunc temporis hominum generi nisi sua? Et hoc Dominus innuit per exempla diluvii, & Sodomitarum. *Beda* (cap. 70. ante medium.) Mystice autem Lot, qui interpretatur declinans,

(1) Al. regnum ejus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Catena Graecorum PP. (b) Ubi supra. (c) Lib. de proposito secundum Deum, sive de scopo Christiani. (d) Ubi supra. (e) Cum Theophane In Cat. Graec. PP.

S. Th. Op. Tom. IX.

(1) Al. omittitur si. (2) Al. ut seipsum. (3) P. Nicolajus habet supplicium. (4) Al. aedificavit. EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Graec. PP. (b) Hom. 1. in 1. ad Thess. (c) Hom. 11. in Epist. ad Coloss. non hom. 78. in Matth. ut prius notabatur. (d) In Cat. Graec. PP. (e) Ibid.

est populus electorum, qui dum in Sodomis, idest inter reprobos, ut advena moratur, quantum valet, eorum scelera declinat. Exeunte autem Lot, Sodomam perit: quia, in consummatione sæculi exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis: "Matth. 25. Ignis tamen, & sulphur, quæ de celo pluuisse commemorat, non ipsam perennis supplicii flammam, sed subitaneum diei illius significat adventum.

(i) *Ambrosius*. Quia propter improbos necesse est ut probi in hoc sæculo contritionem cordis, animique patiantur, quo uberio remercedem accipiant in futurum, quibusdam remediis instruuntur cum dicitur: *In illa hora qui fuerit in lecto, & vasa eius in domo, non descendat tollere illa*; hoc est, si quis superiora iam domus suæ, eminentiamque virtutum culmen ascendit, ad terrena mundi huius opera non accedat. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 41. & 42.) In lecto enim est qui excedens carnalia tamquam in aura libera spiritualiter vivit: vasa enim in domo sunt sensus carnales, quibus ad investigandum veritatem quæ intellectu capitur, multum utentes penitus erraverunt. Caveat ergo spiritualis homo ne in die tribulationis rursus vitæ carnali, quæ per sensus corporis percipitur, delectatus ad vasa huius mundi tollenda descendat. Sequitur: *Et qui in agro similiter non redeat retro*; idest, qui operatur in Ecclesia, sicut Paulus plantans, & sicut Appolo rigans, non respiciat spem sæcularem, cui renuntia vit. *Theophylactus*. Hæc autem omnia Matth. pro cautione Hierosolymorum à Domino dicta fatetur, ut, supervenientibus Romanis, nec domi consistentes descendere deberent pro quocumque necessario, sed protinus arripere fugam, nec in agro manentes redire domum. Et nimirum in captione Hierosolymorum constat hæc evenisse, & iterum fore ventura in Antichristi adventu; magis autem in ipso tempore consummationis, cum & tunc intolerabilis sit futura calamitas. *Eusebius*. (a) Innuit ergo per hoc futuram esse persecutionem à filio perditionis in Christi fideles. Diem igitur illam vocat tempus præcedens finem mundi; in quo qui fugit, non reveratur, & amittens bona non curet, nec imitetur conjugem Lot, quæ post fugam in exitu de civitate Sodomorum reversa mortua est, & columna salis efflata: unde sequitur: *Memoris estote uxoris Lot*. *Ambrosius* (Lib. 8. in Luc. cap. de duobus in uno lecto.) Quæ ideo quia retrospexit, perdidit na-

(1) *Al.* peccatoribus.

EX EDIT. P. NICOL. (a) In Cat. Græc. PP. (b) Ibidem. (c) Ubi supra.

naturæ suæ munus: retro enim satanas, retro enim Sodoma. Quia propter fugæ intemperantiam, declinat luxuriam: recordare quia ille qui se veteribus studiis non flexit, ideo evasit quia pervenit ad montem; illa, quoniam ad posteriora respexit, nec mariti adjura suffragio, ad montem pervenire potuit, sed remansit. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 42.) Significat igitur uxor Lot eos qui in tribulatione retrospiciunt, & se à spe divinæ promissionis avertunt; & ideo statua falsis facta est ut admonendo homines ne hoc faciant, tamquam condit cor eorum, ne sint fatui. *Theophylactus*. Consequenter subiungit subsequencia præmissorum, dicens: *Quicumque quaesierit salvare animam, perdet illam*; quali dicitur Non quaerat aliquis in persecutionibus Antichristi curare propriam animam, nam perdet eam; quisquis autem cadibus, & periculis se dederit, salvus erit: unde sequitur: *Et quicumque perdidit illam, revivificabit eam*; nequaquam se tyranno subiiciens propter vitæ amorem. *Cyrillus*. (b) Quomodo etiam aliquid dat propriam animam, ut salvam eam faciat, manifestat Paulus dicens Galat. 5. de quibusdam: "Qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis, labore scilicet, & pietate aggredientes agones.

(k) *Beda*. Dixerat supra Dominus, eum qui in agro sit, retro redire non debere; quod ne de his tantum qui aperte de agro redituri, hoc est palam Dominum negaturi, dicitur purares, pergit ostendere nonnullos esse qui cum faciem habere in anteriora videntur, animo tamen retro respiciunt: unde dicitur: *Dico autem vobis: in illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, & alter relinquetur*. *Ambrosius* (Lib. 8. cap. ubi supra.) Bene noctem dicit, quia Antichristus hora tenebrarum est, eo quod (1) pectoribus hominum tenebras Antichristus infundat, cum dicat se esse Christum; Christus autem sicut fulgur coruscans fulget, ut in illa nocte resurrectionis gloriam videre possimus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 44.) Vel in illa nocte dicit, hoc est in illa tribulatione. *Theophylactus*. Vel inopinatum docet esse Christi adventum, quem futurum esse noctu docemur. Cum autem dixisset, divites vix salvari, ostendit quod nec omnes divites pereunt, nec omnes pauperes salvantur. *Cyrillus*. (c) Per duos enim existentes in uno lecto, videtur designare divites quiescentes in mundanis deliciis: lectus namque signum quietis est. Non autem quicumque divites affluunt sunt impii, sed aliqui

quis est probus, & in fide electus: hic igitur assumetur, alter vero, qui talis non existit, dimitteatur. Descendens enim Dominus ad iudicium, mittit Angelos suos, qui ceteris in terra derelictis penam passuris, sanctos, & iustos ei adducant, secundum illud: *Apostoli* 1. *Thess.* 4. "Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera." *Ambrosius* (ubi supra.) Vel ex uno strato infirmitatis humane unus relinquitur, idest improbatur, alter vero assumitur, idest rapitur obviam Christo in aera.

Sequitur: *Duo erunt molentes in unum: una assumetur, & altera relinquetur*. *Cyrillus*. (a) Per molentes innuere videtur pauperes, & prestos laboribus; ad quod etiam pertinet quod subditur: *Duo in agro: unus assumetur, & alter relinquetur*: in his enim non modicum differunt: nam hi sarcinam paupertatis viriliter subferunt, vitam agentes honestam, & humilem; qui assumuntur; hi vero sunt ad prophana promptissimi, qui relinquantur. *Ambrosius* (ubi supra.) Vel per molentes significari videntur qui ex occultis alimentis quaerunt, & in apertum ex inferioribus profertur. Et fortasse mundus iste piissimus est; anima autem nostra velut quodam carcere includitur corporali. In hoc ergo piissimo vel synagoga, vel anima obnoxia delictis, triticum molendo madefactum, & gravi humore corruptum, non potest interiora ab exterioribus separare; & ideo relinquitur, quia ejus similitudo displicuit. At vero sancta Ecclesia, vel anima nullis maculata contagiis delictorum, quæ tale triticum molit quod solis æterni calore torridum sit, bonam similitudinem de penitentialibus hominum Deo offert. Qui sint autem agricolæ, possimus reperire, si advertamus duas mentes esse in nobis: unam exterioris hominis, quæ corrumpitur; aliam interioris, quæ per sacramentum renovatur. Istæ igitur sunt operantes in agro nostro; quarum altera bonum fructum diligentia dat, altera amittit incuria. Vel duos populos interpretemur in hoc mundo, qui agro comparatur: quorum alter, qui fidelis est, assumitur; alter, qui infidelis est, relinquitur. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 44.) Vel tria genera hominum hic videntur significari. Unum eorum qui otium & quietem eligunt, (1) neque negotiis secularibus, neque ecclesiasticis occupati: quæ illorum quies lecti nomine significata est. Alterum eorum qui in plebibus confusim reguntur à doctoribus, agentes ea quæ sunt huius sæculi; quos & feminarum nomine signifi-

cavit, quia consillis prælatorum regni his expedit; & molentes dixit, quia temporalium orbem negotiorum, atque circuitum veritatis, quasi tamen (2) in unum molentes dixit, in quantum de istis rebus & negotiis suis præbent usibus Ecclesiæ. Tertium genus est eorum qui operantur in Ecclesiæ (3) ministerio, tamquam in agro Dei. In his ergo tribus generibus bina sunt rursus genera hominum: in singulari quorum aliqui in Ecclesia permanent, qui assumuntur; aliqui cadunt, qui relinquantur. *Ambrosius* (ubi supra.) Non enim iniquus est Deus, ut pares studiis in societate vivendi, atque indiscreta actuum qualitate, meritum remuneratione discernat. Non autem merita hominum copule usus (4) exæquetur: quia non omnes quod adoriuntur efficiunt, sed, qui perseveraverit, usque in finem, hic salvus erit: "Matth. 10. *Cyrillus*. (b) Quia ergo dixit, quod quidam assumerentur, utiliter, & bene inquirunt discipuli quo assumerentur: unde sequitur: *Respondentes dicunt illi, Ubi Domine? Beda* (cap. 70. par. à fin.) Duo autem Salvator interrogatus, ubi scilicet sint boni assumendi, & ubi mali relinquiendi; utrum dixit, aliud subintelligendum reliquit: unde sequitur: *Qui dixit eis: Ubi cumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*. *Cyrillus*. Quasi dicat: Sicut dejecto cadavere, aves quarum pabulum sunt carnes, ad illud conveniunt; ita cum venerit Filius hominis, tunc omnes aquilæ, idest sancti, concurrent ad eum. *Ambrosius* (ubi supra.) Iustorum enim animæ aquilis comparantur, eo quod alta petant, humilia derelinquant, & longævam dicere feruntur ætatem. De corpore autem dubitare non possumus, maxime si meminimus, quod à Pilato Joseph corpus accepit. Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, mulieres, Apostolorumque conventus circa Domini sepulchrum? Nonne tibi videntur aquilæ circa corpus, quando venit in nubibus, & videbit eum omnis oculus? Est (5) autem corpus, de quo dictum est Joan. 6. "Caro mea vere est cibus." Circa hoc corpus aquilæ sunt, quæ circumvolant spiritalibus aliis. Sunt etiam circa corpus aquilæ, quæ credunt Jesum Christum in carne venisse. Est etiam Ecclesia, in qua per baptismi gratiam spiritu renovamur. *Eusebius*. (c) Vel per aquilas mortua animalia depascentes, principes huius sæculi denotavit, & eos qui tunc temporis sanctos Dei persequuntur, penes quos relinquantur assumptionis indigni; qui corpus, vel cadaver dicuntur: vel

(1) *Al.* qui neque. (2) *Al.* in uno. (3) *Al.* mysterio. (4) *Al.* exæquetur. (5) *Al.* etiam.

EX EDIT. P. NICOL. (a) Ibid. (b) Ubi supra. (c) In Cat. Græc. PP.

punitrices virtutes, (1) quæ facturæ sunt impiorum, hic per aquilas denotantur. *Augustinus* de Conf. Evang. (Lib. 2. cap. 77.) Hæc autem quæ Lucas hic ponit (non in eo sermone

in quo *Matthæus*) vel recordatur præceptum, ut prius commemoraret quæ post à *Domino* dicta sunt; vel bis à *domino* dicta facit intelligi.

(1) *Al.* quæ fracturæ (item futuræ) sunt. *Sic* *Autem* legit *Nicolai*: vel punitrices virtutes, quæ volubunt ad impios, hic per aquilas denotantur.

CAPUT XVIII.

(a) Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere, dicens: Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur. Vidua autem quædam erat in civitate illa, & veniebat ad eum dicens: Vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Et si Deum non timeo, nec hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam ne in novissimo veniens fugillet me. *Ait* autem Dominus: audite quid iudex iniquitatis dicit. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die, ac nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra?

(b) Dixit autem & ad quosdam qui in se confidebant, tamquam iusti, & aspernabantur ceteros, parabolam istam, dicens: Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, unus pharisæus, & alter publicanus. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. *Jejuno* bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo. Et publicanus à longe stans, nolebat nec oculos ad cælum levare; sed percutiebat pectus suam, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Amen dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur; & qui se humiliat, exaltabitur.

(c) *Afferrebant* autem ad illum infantes, ut eos tangeret: quod cum viderent discipuli, increpabant illos. *Iesus* autem convocans illos dixit: Sinite parvulos venire ad me, & nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non accipit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.

(d) Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciendo vitam æternam possideo? Dixit autem ei *Iesus*: Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus. Mandata nostri: non occides, non moechaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices; honora patrem tuum, & matrem tuam. *Qui* ait: Hæc omnia custodivi à juventute mea. *Quo* auditu *Iesus* ait ei: Adhuc unum tibi deest. Omnia quæcumque habes vende, & da pauperibus; & habebis thesaurum in cælo; & veni, sequere me. His ille auditis contristatus est, quia dives erat valde.

(e) Videns autem *Iesus* illum tristem factum, dixit: quam difficile qui pecunias habent in regnum Dei intrabunt! Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? *Ait* illis: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. *Ait* autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. *Qui* dixit eis: Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios, aut agros propter regnum Dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in sæculo futuro vitam æternam.

(f) Assumpsit autem *Iesus* duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis. Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur; & postquam flagellaverint occident eum; & die tertia resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt; & erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur.

(g) Factum est autem, cum appropinquaret Hierico, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans; & cum audiret turbam præterirentem, interrogabat quid hoc esset. *Dixerunt* autem ei, quod *Iesus Nazarenus* transiret. Et clamavit dicens: *Jesu* fili David, miserere mei. Et qui præibant increpabant eum ut taceret: ipse vero multo magis

clamabat: *Fili David*, miserere mei. Stans autem *Iesus*, iussit illum adduci ad se. Et cum appropinquaret, interrogavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? Et ille dixit: Domine, ut videam. Et *Iesus* dixit ei: Respice: fides tua te salvum fecit. Et concessim vidit, & sequebatur illum, magnificans Deum; & omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

(a) *Theophylactus* (in princ. Comment.)

Postquam ærumnarum, & periculorum Dominus meminit, subdit horum remedium, quod est oratio iugis, & præmeditata: unde dicit: Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare, & non deficere. *Chrysostomus*. Qui te redemit, quid te facere voluit demonstravit. Non vult te cessare à precibus; vult te beneficia meditari dum petis; vult te rogando accipere quod benignitas desiderat impertiri. Nec unquam oranti beneficia denegat qui ut orantes non deficiant, sua pietate instigat. Horrimenta Domini libenter admitte: quod præcepit, velle debes; nolle, si ipse Dominus prohiberet. Denique considera quanta est tibi concessa felicitas, orationibus fabulari cum Deo, quod desiderat postulare; qui & si verbis silet, tamen beneficiis respondet: non aspernatur quod petis, non tædet, nisi forte tacueris. *Beda* (cap. 71. in Luc.) Dicendum est autem, eum semper orare, qui canonicis horis rogare non desistit; aut omnia quæ justus secundum Deum gerit, & dicit, ad orationem sunt reputanda. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 45.) Parabolam autem Dominus, aut secundum similitudinem ponit, sicut de generatore, qui cum duobus debitoribus donasset quod debebat, ab eo plus dilectus est cui plus donavit; aut de ipsa similitudine aliquid probat, veluti est illud, quod, si fenum agris, quod hodie est, & cras in elibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos, modicæ fidei? *Matth.* 6. Hic ergo iniquus iudex non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, de quo subditur: *Iudex quidam erat in quadam civitate qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur.* *Theophylactus* (super Qui Deum non timebat, nec hominem reverebatur.) Vide, quod impudentem erga homines esse, gravius est mali indicium: Deum enim quam plures non timent, atamen humano cohibent pudore, & ideo minus peccant; cum vero sit aliquis impudens etiam quo ad homines, tunc excrescit cumulus vitiatorum.

Sequitur: *Vidua autem quædam erat in illa civitate.* *Augustinus* (de Quæst. Evang. Lib. 2. quæst. 45.) Ista vidua potest habere similitudinem Ecclesie, quæ desolata videtur donec veniat *Iesus*.

(1) *Al.* curam electi Dei. (2) *Nicolai* substituit contra.

niat Dominus, qui nunc in secreto curam ejus gerit. Sed quia sequitur: *Et veniebat ad eum dicens: vindica me de adversario meo. Et nolebat per multum tempus: hic monet* (1) cur electi Dei se vindicare deprecantur, quod etiam in Apocalypsi Joannis de martyribus dicitur; cum aperitissime moneamur ut pro nostris inimicis, & persecutoribus oremus. Intelligendum est autem eam vindictam esse iustorum ut omnes mali pereant. Pereunt autem duobus modis, aut conversione ad justitiam, aut amissa per supplicium potestate. Itaque si omnes homines converterentur ad Deum, diabolus tamen remaneret in sæculi fine damnandus; quem fidem cum iusti videre desiderant, non absurde vindictam videre dicuntur. *Cyrillus*. Vel aliter. Quoties nobis ab aliquibus irrogantur offensæ, tunc gloriosam esse putabimus oblivionem malorum; quoties vero aliquid (2) ad ipsam Dei gloriam peccant, contra dogmatis divini ministros bellant, tunc Deum adimus postulantes subdium, & exclamantes contra impugnantes gloriam ejus. *Augustinus* de Quæst. Evang. (Lib. 2. quæst. 45.) Apud iniquissimum ergo iudicem usque ad effectum implendi desiderii valuit trahere perseverantia deprecantis: unde sequitur: *Post hæc autem dixit intra se: Ego Deum non timeo, neque hominem revereor, tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens fugillet me.* Multo igitur certiores esse debent qui Deum perseverantem rogant, fontem justitiæ, atque misericordiæ: unde sequitur: *Ait autem Dominus: Audite quid iudex iniquitatis dicat. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte; & patientiam habebat in illis? Theophylactus* (super Quia molesta est mihi hæc.) Quasi dicat: Si iudicem imbutum quolibet scelere demulsi assiduitas, quanto magis patrem misericordiæ Deum flectemus ad pietatem orando? Unde sequitur: *Dico autem vobis, quia cito faciet vindictam illorum.* Tentaverunt autem quidam subtilius hanc indagare parabolam: dicunt enim viduam esse quamlibet animam quæ pristinum virum, scilicet diabolum, excludit, ob hoc ei adversantem quod accedit ad Deum justitiæ iudicem; qui neque Deum timeat, nam ipse solus est Deus; sed nec veretur hominem, non